

Razmišljanja o broju pogubljenih i stradalih na Bleiburgu i križnom putu

MARTINA GRAHEK RAVANČIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Broj pogubljenih i stradalih osoba na Bleiburgu i križnom putu i danas je otvoreno pitanje hrvatske historiografije, o kojem se uvelike raspravlja i donose različiti, manje-više opravdani, tj. utemeljeni navodi. Stoga se u radu, na osnovi mnogobrojne literature i ponekih istraživanja, nastoji dati pregled i kritički osvrt na iznesene podatke i pomaknuti korak (koliko je to moguće) prema potpunijem rješenju.

Ključne riječi: Bleiburg, križni put, ratne i poratne žrtve, masovne grobnice

Raspravljati o broju stradalih na Bleiburgu i križnom putu čak i danas je nezahvalan zadatak. Iako, navodno, već dulje vrijeme postoji opća volja da se ovo pitanje obradi na jedan sustavniji način, konačan rezultat ne čini se ništa bliži nego što je to bilo i prije devedesetih godina prošlog stoljeća. Istraživanja cjelovitih ljudskih gubitaka Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću dugo su bili nedovoljno prisutna tema u hrvatskoj historiografiji. O ukupnim demografskim gubicima najsustavnije radove predstavljaju knjige Bogoljuba Kočovića i Vladimira Žerjavića.¹ U prijašnjim istraživanjima, većinom je naglasak stavljan na žrtve koje su prouzročile "okupatorske i kvislinške snage". U relativno mnogobrojnoj literaturi koja se odnosi na ljudske gubitke užih teritorijalnih cjelina, spominju se različite brojke, dok su navodi različitih autora često neutemeljeni i kontradiktorni. Nerijetko su prisutne i manipulacije glede broja žrtava, a najčešće se odnose na žrtve Bleiburga i križnog puta. Sukladno tome, Franjo Tuđman obrađuje obostrana preuveličavanja, koja su zbog nedostatka utvrđenih činjenica dovela do stvaranja "jasenovačkog mita" s jedne strane, i "bleiburškog mita" s druge strane.²

Ako pokušamo razložiti neke manje ili više poznate sastavnice ovog problema, nužno se moramo vratiti na početak povlačenja. Kao prvo pitanje na-

¹ Bogoljub KOČOVIĆ, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985., Sarajevo 1990.; Bogoljub KOČOVIĆ, *Sahrana jednog mita: žrtve Drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, Beograd 2005.; Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu* (Zagreb 1989.). Spomenute naslove analizira Životije ĐORĐEVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu* Beograd 1997.

² Franjo TUĐMAN, *Bespuća povijesne zbiljnosti – rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*, Zagreb 1989., 101.

meće se koliko je bilo ukupno brojčano stanje kolona te koliki je dio otpadao na vojsku, a koliki na civile? Nakon toga potrebno je utvrditi koliko je jedinica zarobljeno na području Jugoslavije, a koliko je uspjelo prijeći austrijsku granicu, te naknadno bilo vraćeno Jugoslavenskoj armiji. I treće, što se dogodilo s tim jedinicama i izbjeglicama, nakon njihova izručenja.³

Prema podacima kojima raspolažemo, Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske (OS NDH) potkraj rata, sastojale su se od pet vojnih zborova.⁴ O njihovu brojčanom stanju krajem 1944. i početkom 1945. godine postoje različite, više ili manje utemeljene procjene. Prve podatke ostavljaju Fedor Dragojlovi i Vjekoslav Vrančić. Prema njima, krajem 1944. broj ukupnih snaga iznosio je 209.000 ljudi, no stvarno stanje, zbog nedostatka nadopuna, iznosilo je 179.000 (150.000 boraca i 29.000 u pričuvi).⁵ Ovakve podatke preuzima veći dio emigrantske literature.⁶ Široki raspon procjena donose i neki noviji naslovi. Primjerice, Zdravko Dizdar navodi kako se u ožujku 1945. u OS nalazilo oko 230.000, a na samom kraju rata oko 200.000 ljudi.⁷ Za razliku od tih podataka, Mladenko Colić navodi da je 1945. bilo 130.000 pripadnika OS NDH.⁸ Među novijim procjenama, Davor Marijan spominje kako je od kraja 1944. stalno prisutno smanjenje snaga NDH, što potvrđuju i obavještajni podaci Glavnog štaba NOV i POJ,⁹ pa prema tome Marijan zaključuje da brojno stanje cjelokupnih snaga NDH "nije moglo biti veće od 100.000 ljudi."¹⁰ Sve navedene brojke prikazuju okvirnu procjenu, dakle već na samom početku nemamo konkretnih podataka. Ako ovome dodamo i upitni broj civila, stanje

³ Jozo TOMASEVICH, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941 - 1945. Occupation and collaboration*, Stanford 2001., 760.

⁴ O tome više: Damir JUG, *Oružane snage NDH sveukupni ustroj*, Zagreb 2004.; Nikica BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-1945.*, Zagreb 2003.

⁵ Vjekoslav VRANČIĆ, "Postrojenje i brojčano stanje Hrvatskih oružanih snaga u godinama 1941. - 1945.", *Godišnjak Hrvatskog Domobrana*, (Buenos Aires 1953., 141.-169.; Fedor DRAGOJLOV, "Rat od 1941. - 1945. na području Nezavisne Države Hrvatske", *Hrvatska* (Buenos Aires), god X, br. 19 (211), 10. listopada 1956.

⁶ Ante LJERKIĆ, "Od Ivan Planine do Bleiburga - dokumenti o povlačenju hrvatske vojske 1945. godine", *Drina* (Madrid), br. 2, 1963., 11.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, ur. Vinko Nikolić, Zagreb 1993., 134.; Ivan pl. JELAČIĆ, "Predgovor", *Od Bleiburga do naših dana*, gl. ur. Jozo Marević, Zagreb 1994., 113.

⁷ Zdravko DIZDAR, "Brojtni pokazatelji odnosa vojničkih postrojbi na teritoriju Nezavisne Države Hrvatske 1941. - 1945. godine", *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: ČSP), 24/1996., br. 1.-2., 161.-197.; Usp. *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, tom V., knj. 34. Beograd 1966., dok. br. 110.; Nikola ANIĆ, "Osnovni podaci o završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije 1945.", u: *Za pobjedu i slobodu - Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije (učesnici govore)*, gl. ur. Ivo Matović Beograd 1986., 115.; Josip JURČEVIĆ, *Bleiburg: jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb 2005., 205., 207.

⁸ MLADENKO COLIĆ, "Kolaboracionističke oružane formacije u Jugoslaviji 1941. - 1945. godine", *Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije kao opštenarodni rat i socijalistička revolucija*, knj. 2., Beograd 1977., 61.-79.

⁹ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, tom V., knj. 36., Beograd 1986., 525.-564.

¹⁰ Davor MARIJAN, "Ustaške vojne postrojbe", neobjavljeni magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu 2004., 66.

se dodatno komplicira. Kao što je već poznato, iz raznih dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine veliki broj izbjeglica krenuo je prema Zagrebu. Veliki broj ljudi napušta svoje domove zbog straha, ali i zbog neslaganja s novom vlasti.¹¹ Nekih konkretnijih brojni ne pronalazimo, samo se prilično uopćeno navodi kako je priljev vojske s juga bio u porastu, a pratio ga je i “dio hrvatskog pučanstva, te sav upravni aparat”.¹²

Koliko ljudi je pristiglo u Zagreb, još je jedna od nepoznanica. Tako, Vinko Nikolić navodi kako je grad imao do milijun stanovnika.¹³ Drukčiju procjenu nudi Narcisa Lengel Krizman prema kojoj se u samoj završnici rata, u gradu našlo “gotovo 500.000 civilnog stanovništva”, dok obvezna prijava stanovništva na užem području grada, nakon rata bilježi 450.000 stanovnika.¹⁴ Bez obzira na raznolikost navoda, jasno je da ondašnji Zagreb nije mogao primiti tolike izbjeglice, stoga je velika masa “bila na nogama, odlučna da krene put cilja”.¹⁵ Kao što je poznato, kolone su krenule prema savezničkoj zoni u Koruškoj, no cijeli put nije bio popraćen odgovarajućim pripremama. “Nisu nam rekli kuda ćemo ići, kada ćemo prijeći i hoće li nas igdje itko dočekati i prihvatiti.”¹⁶

Na povlačenju, “(...) utonula su naša kola u pravu rijeku velikog mnoštva. (...) Dokle mi je oko dopiralo naprijed i natrag, crnila se je cesta zakrčena vojnicima u manjim ili većim postrojbama ili osamljenima, civilima obaju spolova i svake dobi (...)”.¹⁷ Koliki je dio nepregledne kolone stradao na putu prema Bleiburgu, teško je reći. Prema svemu sudeći, na povlačenju je bilo žrtava, s obzirom na to da su duž puta izbijali sukobi različitih intenziteta. Manji dio osoba stradao je na početnom dijelu puta jer u tom razdoblju partizanske jedinice još nisu raspolagale dovoljnim brojem snaga u sjeverozapadnom području Jugoslavije.¹⁸ Kako se napredovalo, “kolone i nizovi ljudstva bili su mnogobrojniji tako, da se je često puta moralo putovanje i povlačenje prekidati (...). Mjestimično, ali rijetko, bilo je i okršaja s jugoslavenskim partizanima”.¹⁹

¹¹ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 29.; Darko SAGRAK, *Zagreb 1941. – 1945.*, Zagreb 1995., 185.-199.

¹² A. LJERKIĆ, “Od Ivan Planine do Bleiburga”, 43.-44.

¹³ *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 29.-32.; Ante BELJO, *Yu – genocide. Bleiburg, Death marches, Udba (Yugoslav secret police)*, Toronto – Zagreb 1995., 64.-70.

¹⁴ Narcisa LENGEL – KRIZMAN, *Zagreb u NOB-u* Zagreb 1980., 53.

¹⁵ Stjepan SLIPAC, “Moj križni put”, *Bleiburg 1945 – 1995.*, ur. Anđelko Mijatović, Zagreb 1995., 113.; Tomislav OBRDALJ, “Kolona duha više od 70 kilometara”, u: *Bleiburg 1945 – 1995*, 131.

¹⁶ S. SLIPAC, *Svjedok. Moj križni put*, Novi Travnik 1996., 1999., 29.

¹⁷ Danijel CRLJEN, “Bleiburg”, *Hrvatska revija*, 2.- 4., XVI, Paris prosinac 1966., 265.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 263.-268.; Dinko ŠAKIĆ, *S Poglavnikom u Alpama*, Split 2001., 7.-25.

¹⁸ Ivo ROJNICA, *Susreti i doživljaji. Razdoblje od 1938. do 1975. u mojim sjećanjima*, knj. 1., München 1969., Zagreb 1994., 260.; Nikola PAVELIĆ, “Tragom krvi i užasa”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, ur. Vinko Nikolić, München-Barcelona 1988., Zagreb 1998., 193.; John Ivan PRCELA, Dražen ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust – dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji*, Zagreb 2001., 420.; Milan BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, Zagreb 1976., 308.-309.; Kosta NAĐ, *Pobeda* Zagreb 1980., 204.

¹⁹ Lucijan KORDIĆ, “U danima srdžbe i gnjeva”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 120.

Vjekoslav Luburić navodi kako je prema Celju izveo “nekoliko ‘izleta’ uzduž obje strane glavne ceste, e da poubijam i raspršim partizanske skupine koje su pokušavale napadati naše kolone na povlačenju”.²⁰

Dolaskom do Celja, stanje se zakompliciralo, s obzirom na to da je 9. svibnja stupila na snagu kapitulacija Nijemaca pred partizanima. Prema tome, sve brojnije kolone neprekidno su nailazile na odbačeno naoružanje i mehanizaciju, te tako znatno usporavale kretanje. Istovremeno, partizanskim snagama su konstantno pristizala pojačanja, što također nije pogodovalo izbjegličkoj koloni. Petar Brajović navodi: “Naši bataljoni su zaposjeli prilaze gradu i počeli ga čistiti od Nijemaca i ustaša. (...) Stalno su izbijale manje čarke s pojedinim grupama ustaša.”²¹ Dio izbjeglica koje su kasnije pristigle do Celja bio je razoružan i smještan u logore.²² Koliko je osoba razoružano, te koliki broj je stradao u okršajima koji se spominju, nije moguće točno utvrditi. Prema dokumentima, 11. svibnja u Celju i okolici razoružano je oko 40.000 Nijemaca, oko 3.000 ustaša i 1000 domobrana.²³ Pritisak JA bio je sve jači, pa tako u Titovoj depeši namijenjenoj I. i III. JA stoji: “Zamjeram vam što ste usporili gonjenje i protjerivanje neprijatelja ka sjeverozapadu. Gro njemačkih i kvislinških snaga prelazi granicu i predaje se Englezima. Naređujem da hitno presiječete sve veze prema Austriji i ne dozvolite da se neprijateljske snage izvuku.”²⁴

Koncentriranjem partizanskih snaga na širem području Slovenjgradeca, dolazi do sukoba pa je zaštitnica odvojena od glavne kolone.²⁵ Upravo ta isprekidanost kolone pogodovala je napadima jedinica JA kraj Hude Luknje. Oko ceste ležale su “lješine hrvatskih vojnika i nešto njemačkih, civila, žena i djece, te konja i životinja”.²⁶ Petar Brajović navodi kako je 12. svibnja na prostoru Gornjeg Doliča i Hude Luknje došlo do oštih sukoba s jedinicama 17. divizije.²⁷ Na putu je bila “(...) gužva, kao u mravinjaku i svaka partizanska mina ili granata udarila je u popunjen prostor, a učinkoviti su bili i mitraljeski rafali”.²⁸ Nakon što su “ustaše odbile predaju”, borbe su nastavljene i 13. svibnja, kada je došlo do protunapada snaga NDH, te su jedinice JA privremeno napustile svoje položaje. Nakon pristiglih pojačanja, krenuo je protunapad JA i njihove

²⁰ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 60.-61.

²¹ Petar S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje (Sjećanja i obrade)*, Zagreb 1983., 424.

²² J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 381., 384.; P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 424.-425.

²³ Franci STRLE, *Veliki finale na Koroškem* (drugo, dopunjeno izdanje), Ljubljana 1977., 436; Z. DIZDAR, “Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova (u povodu 60. obljetnice), *Senjski zbornik*, br. 32., (2005.), 136.

²⁴ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda*, tom II, knj. 15, (Beograd 1962.), dok. br. 293.

²⁵ N. PAVELIĆ, “Tragom krvi i užasa”, u: *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 193.

²⁶ A. LJERKIĆ, “Od Ivan planine do Bleiburga”, 68.-69.; J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 290.

²⁷ Franci STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, Ljubljana 1977., 290, 295.; Risto STOJANOVIĆ, *Koroška v vrtincu dogodkovob koncu druge svetovne vojne v Evropi*, Ravne na Koroškem 2005., 27, 30, 31, 104.

²⁸ F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 297.

jedinice sutradan su ušle u Slovenjgradec.²⁹ Dio zbjega nije se uspio se pomaknuti prema Dravogradu, pa je zarobljen na licu mjesta.³⁰ "Topovi su pucali u gomilu" u kojoj je, kako navodi Franci Strle, vladalo rasulo. "Svi su tražili civilnu odjeću (...). Sa sobom su imali žene, djecu i starce (...)." ³¹ Kosta Nađ navodi da su u ovim sukobima "ustaše imale oko 3.000 poginulih, a desetak tisuća ih je zarobljeno".³² Kolone koje su se probile dalje, na novi otpor naišle su na području Dravograda. Nakon što su jedinice NDH odbile ultimatum o predaji, jedinice JA su "prešle u opšti napad u pravcu Slovenjgradeca".³³ Žestoke borbe, unatoč "teškim gubicima", vodile su se čitavi dan. Na prisutno mnoštvo se "s obližnjeg brda sasula vatra strojopušaka i topova. Nastao je nezapamćeni kaos. (...) Prevrnuta kola, lokve krvi, rasuta nepomična tjelesa, jauci ranjenika".³⁴ Prema Basti posebno je "bio težak okršaj oko željezničkog mosta, koji je dva puta bio nadomak neprijateljske ruke".³⁵ Žestok otpor pružila je 8. divizija, koja je dva puta osvojila mostove, ali ih nije uspjela zadržati.³⁶ U tom proboju "zarobljeno je preko stotinu partizana (...) i s naše strane je bilo gubitaka u ljudstvu par stotina. Nekim našim jedinicama uspjelo je djelomično slomiti napad neprijatelja i postaviti mostobran za Dravograd".³⁷

U novom napadu na području Dravograda i u dolinama Meže i Mislinje, partizanske snage uspijevaju u potpunosti stegnuti obruč.³⁸ U takvom stanju čitava grupacija koja se našla na području Dravograda zarobljena je i oduzeta joj je naoružanje.³⁹ U ovim akcijama, kako se navodi u dopisima Generalštabu III. JA, zarobljeno je "20.000 ustaša i domobrana s oficirima".⁴⁰ Prema izvješću

²⁹ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 516.-517.; M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 331.

³⁰ Zvonimir BRDARIĆ, "Moj put u nepoznato – Bleiburg, 1945. (Dnevnički zapis)", Đuro MIKAŠEK, *Našička spomenica 1941. - 1945.*, Našice 1997., 160.; A. LJERKIĆ, "Od Ivan planine do Bleiburga", 84.

³¹ F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 300.-301.

³² Isto, 301.; Z. DIZDAR, "Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova, 138.; R. STOJANOVIĆ, *Koroška v vrtincu dogodkovob koncu druge svetovne vojne v Evropi*, 30 (bilješka*). O rezultatima dosadašnjih istraživanja masovnih grobnica na tom području vidjeti: Mitja FERENC, Želimir KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*, Zagreb 2007., 37.-39., 99.-106.

³³ Sreta SAVIĆ, *51. vojvođanska divizija* (Beograd 1974.), 207.; S. SAVIĆ, Ž. ATANACKOVIĆ, *Treća armija*, Novi Sad 1981., 324.

³⁴ Anđelko MIJATOVIĆ, "Izdan nalog za pokret prema Bleiburgu", *Vjesnik podlistak* (Zagreb), 20. lipnja 2005., 63.; S. SLIPAC, *Svjedok. Moj križni put*, 38.

³⁵ M. BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, 333.-334.

³⁶ A. LJERKIĆ, "Od Ivan planine do Bleiburga", 76.-80.

³⁷ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 208.-209.; A. MIJATOVIĆ, "Izdan nalog za pokret prema Bleiburgu", *Vjesnik podlistak* (Zagreb), 20. lipnja 2005., 63.; Z. BRDARIĆ, "Moj put u nepoznato – Bleiburg, 1945.", *Našička spomenica*, 160.-161.

³⁸ Josip ALEKSIĆ, "Vojnički aspekti hrvatskog povlačenja u svibnju 1945.", *Na prekretnici*, sv. 7, ur. Jure Petričević, Brugg 1986., 41.-43.

³⁹ M. COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu*, 397.; P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 517.

⁴⁰ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, prir. Zdravko Dizdar, Vladimir Geiger, Milan Pojić i Mate Rupić, Slavonski Brod 2005., 112.

Koste Nađa, “oslobođeno” je oko 4.000 civila.⁴¹ Samo 17. divizija u akcijama je zarobila 7.000 neprijateljskih vojnika, a 1.500 ih je ubijeno.⁴² Jedno od sjećanja navodi: “Nitko nije znao odgovoriti zašto se ne ide dalje. (...) dolina kraj Dravograda (...) bila je nabijena ljudstvom, kao u ogromnom logoru. Iznenađeno kao grom iz vedra neba padne zapovijed: Neka sva hrvatska vojska odloži oružje.”⁴³ U sjećanjima nema konkretnih brojki o zarobljenima, već se spominje kako se na polju nalazila velika masa vojske. Kraj Dravograda je, kako se navodi, 51. divizija zarobila i 8.000 – 10.000 crnogorskih četnika.⁴⁴

Dio kolona koji se prije ukupnog zaokruženja uspio probiti dalje, krenuo je preko Poljane do Bleiburga.⁴⁵ Na cijelom putu dolazilo je do sukoba, no konačni obračun uslijedio je 14. svibnja na području Poljane i 15. svibnja na širem području Bleiburga.⁴⁶ Raštrkane skupine rasporedile su se po okolnim područjima i pružale otpor u kojem je bilo većih žrtava s jedne i druge strane. Prema dokumentima Štaba III. JA stoji da se kraj Poljane predalo 20.000 ustaša.⁴⁷ Zadržavanjem dijela vojske u borbama kraj Poljane, “glavnina ustaško – četničke grupacije doprla je do Bleiburškog polja”.⁴⁸ Prema Brajoviću, bili su to “zadnji veći sukobi u drugom svjetskom ratu na tlu Europe”, nakon čega je zatvoren put prema Bleiburgu.⁴⁹ Daljnjim kretanjem kroz dolinu između Holmeca i Dugih brda izvlači se dio zbjega.⁵⁰ U općoj zbrci, dio izbjeglica stigao je “na veliku poljanu ispunjenu ljudstvom, zaprežnim vozilima, stokom, kamionima, topovima i drugom ratnom opremom”.⁵¹

Koliki broj ljudi je pristigao do Bleiburškog polja, uz sve izložene nepoznаницe, teško je utvrditi. Prema navodima iz dnevnika 38. irske pješake brigade,

⁴¹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom XI, knj. 3., Beograd 1976., dok. br. 643.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, prir. Vladimir Geiger i dr., Slavonski Brod – Zagreb 2008., 390.

⁴² F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 316.; O intenzitetu sukoba i njegovim posljedicama svjedoči Vjesnik prema kojem je “u jučerašnjim borbama naša III. armija zarobila preko 20.000 ustaša”, dok je u “današnjim borbama zarobljeno 30.000 ustaša, među njima šest generala”. Osim toga, “oslobođeno je 20.000 građana koje su ustaše gonile pred sobom”, a u tijeku dvodnevnih sukoba ubijeno je “preko 10.000 ustaša”. Vidjeti: *Vjesnik* (Zagreb), 16. svibnja 1945., 1.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, 390.-391.

⁴³ A. LJERKIĆ, “Od Ivan planine do Bleiburga”, 95.

⁴⁴ Borivoje M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslovensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi* (Beograd 1990.), 168.-169.

⁴⁵ F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 313.

⁴⁶ Isto, 322.; R. STOJANOVIĆ, *Koroška v vrtincu dogodkovob koncu druge svetovne vojne v Evropi*, 33.-34.

⁴⁷ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 112.

⁴⁸ Ivan DOLNIČAR, “Okruženje i kapitulacija neprijateljevih snaga u severozapadnom delu Jugoslavije”, *Za pobedu i slobodu*, 540.; K. NAĐ, *Pobeda*, 214.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 112.

⁴⁹ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 548.-549.

⁵⁰ F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 322.; Miljenko PERIĆ, 1945. – 1995. *Bleiburg. Svjedočanstvo*, Zagreb 1995., 22.-27.

⁵¹ Z. BRDARIĆ, “Moj put u nepoznato – Bleiburg, 1945.”, u: *Našička spomenica*, 161.; L. KORDIĆ, “U danima srdžbe i gnjeva”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 121.

predvečer 14. svibnja u zapovjedništvo je pristigao hrvatski časnik i obavijestio kako se britanskim položajima približavaju "dvije skupine hrvatske vojske, od kojih svaka broji oko 100.000 ljudi, a pratilo ih je oko 500.000 civila".⁵² Jesu li ove brojke pravi pokazatelji stanja, i dalje je otvoreno pitanje. Ipak, prema sve-mu već izloženom, čini se teško mogućim da se toliko ljudi našlo u povlačenju, a onda i samim time da je pristiglo u savezničku zonu. To više što je veći dio ljudi zarobljen na području Slovenjgradec – Dravograd – Bleiburg. Osim toga, jedan dio, do sada još neutvrđeni, stradao je u borbama tijekom povlačenja. Svi ovi čimbenici nose veliki broj nepoznanica i udaljavaju nas od ukupne brojke.

Sljedeći trenutak važan za ovu temu je sama predaja na Bleiburškom polju. Oko četiri sata pročula se vijest o bezuvjetnoj kapitulaciji te je stigla naredba da se istaknu bijele zastave i pripremi oružje za predaju.⁵³ U pomalo kaotičnom stanju, jedan dio vojske uništavao je oružje i vozila, drugi su se organizirani u manjim skupinama pokušali probiti preko Karavanki, dok su treći planirali povratak u domovinu.⁵⁴ Jesu li bijele zastave bile izvještene na vrijeme, nije posve jasno. Milanu Basti je javljeno "da se bijele zastave viju kao 'čadori' i da su prekrile polje i okolne brežuljke"⁵⁵ No, prema dijelu memoara proizlazi kako zarobljenici nisu do isteka dogovorenog roka istaknuli bijele zastave. i radi toga: "Na ustašku kolonu sa naših položaja zapucaše mitraljezi i minobacači. Dejstvovalo se nekih petnaest do dvadeset minuta, a tek onda su ustaše istakle bijele zastave, što je značilo da se predaju."⁵⁶ Franci Strle navodi da nije bilo "nikakve topničke pripreme", a "taj masakr, da ga tako nazovem, napravili su puškomitraljezi šarci. Uvijek velim, imali smo idealne položaje i kratku udaljenost, a pred sobom gomilu..."⁵⁷ Nadalje tvrdi da je rok za predaju neprestano odgađan pa "su na sjeveru doline Britanci tenkovima jurnuli na ustaše da bi ih natjerali na povlačenje i predaju,"⁵⁸ a zapovjednik 3. bataljuna Tomšičeve brigade je vidio kako 'tri britanska tenka čak gaze ustaše na čelu kolone'.⁵⁹ S obzirom na opise, neizbježno je dovesti u pitanje podatke prema kojima su 3. bataljun Zidanšekove i 3. bataljun Tomšičeve brigade počeli su vatrom i uzrokovali najmanje 16 mrtvih.⁶⁰ Zanimljivo je da sličnu brojku navodi

⁵² Jerome JAREB i Ivo OMRČANIN, "The end of the Croatian Army at Bleiburg Austria in May 1945 according to English Military Documents", *Journal of Croatian Studies*, Vol. XVIII-XIX (1977. - 1978.), 51.; Usp. *The Repatriations from Austria in 1945. The Report of an Inquiry*, Anthony Cowgill, Thomas Brimelow, Christopher Booker (London 1990.), 23.; *The Repatriations from Austria in 1945. Cowgill Inquiry. The documentary evidence reproduced in full from British, American, German and Yugoslav sources*, Anthony Cowgill, Thomas Brimelow, Christopher Booker (London 1990.), KP 93. Navedeni naslovi u javnosti su poznatiji pod nazivom "Cowgillov izvještaj".

⁵³ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 202.

⁵⁴ Isto, 209.

⁵⁵ M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 365.

⁵⁶ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 564.

⁵⁷ F. STRLE, *Veliki finale na Koroškem*, 355.-356.

⁵⁸ Isto, 355.; Neđat SULEJMANPAŠIĆ, *Od Sarajeva do Bleiburga i povratak. Ratni dnevnik 28. 12. 1944. - 11. 6. 1945.*, Zagreb 2006., 100.

⁵⁹ M. BASTA, *Rat posle rata*, 381.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 329.

⁶⁰ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 564.

i predsjednik Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Ivan Fumić, koji je “obišao Bleiburško polje” i “otišao na groblje u Bleiburg” i da je “tamo zakopano 20 ustaša koji su se sami ubili”.⁶¹ Slavko Goldstein, ne spominjući izvor iz kojeg crpi podatke, navodi kako je na Bleiburškom polju i njegovoj okolici poginulo 27 osoba.⁶² Pretpostavljam da su ovi navodi preuzeti iz izvješća štaba 12. divizije, u kojem se navodi da je prilikom predaje “zabrobljeno 93.000 neprijateljskih vojnika, a ubijeno 27 neprijateljskih vojnika”.⁶³ Ovi podaci, gotovo svakog dana su nadopunjavani i kao takvi ne mogu predstavljati konačnu brojku. Prema podacima iz *Cowgillovog izvještaja*, Titovi ljudi na Bleiburškom polju ubili su neke ranjenike, kao i pojedine Hrvate koji su bježali prema okolnim područjima. Ukupan broj stradalih nije mogao biti veći od “30 do 50 osoba”.⁶⁴ Sasvim drukčiju sliku pružaju iskazi sudionika: “Dolje na poljani je nastao pravi pakao. Vatra je neprestano rigala iz tisuća cijevi svih kalibara (...) Mrtvi i ranjeni padali su kao snoplje.”⁶⁵ Zanimljivo je kako je ovo samo jedno od pitanja vezanih uz bleiburške događaje, koje ima različite odgovore. Ipak, brojka od 20-ak osoba, stradalih na polju, čini se prilično proizvoljnom. No, je li broj žrtava tako velik, kako to prikazuju memoari, također je nemoguće tvrditi.

Posljednja nepoznanica odnosi se na događaje s križnog puta. Sjećanja su doista raznolika, stoga je teško opisati opću procjenu ukupnih događaja. Nakon što je partizanska pratnja preuzela kolonu, započeo je sve jači pritisak. Posebno teška dionica puta bila je oko dravogradskog mosta.⁶⁶ Prema navodima, povremeno bi se proćuo pucanj i pogođene osobe ostajale su ležati uz cestu. “Čim bi netko posustao ili pao, odmah bi zaštektao šmajser, ubiju ga na licu mjesta.”⁶⁷ Poneki su ostajali kraj puta očekujući bolničko vozilo, no s vremenom se pronio glas da pomoć nije stizala.⁶⁸ Najčešće likvidacije bile su na začelju kolone, gdje bi zastajali oni koji nisu imali snage.⁶⁹ Ovakav tretman nije očito bio nepoznat: “Uspjeli smo podići mržnju prema toj bandi i u zadnje vrijeme borci ih ubijaju kada koji ostane iza kolone t.j. koji ne može da ide da-

⁶¹ <http://www.vecernji.hr/newsroom/news...01644/index.do>, zadnji put gledano 17. svibnja 2007.

⁶² Slavko GOLDSTEIN, 1941. *Godina koja se vraća*, Zagreb 2007. [prvo izdanje], 422.

⁶³ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, prir. Vladimir Geiger, Slavonski Brod 2006., 179.; M. RUPIC i Z. DIZDAR, “Izvješća partizanskih jedinica o završnim borbama s hrvatskim oružanim snagama”, u: *Spomenica Bleiburg*, 131.

⁶⁴ *The Repatriations from Austria in 1945. The Report of an Inquiry*, 45.

⁶⁵ Zvonimir ZORIĆ, “Put u grotlo pakla”, *Od Bleiburga do naših dana*, 294.-295.; Nikolaj TOLSTOJ, *Ministar i pokolji. Bleiburg i Kočevski Rog 1945.*, Zagreb 1991., 105.

⁶⁶ J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 224.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 357.; Zvonimir ZORIĆ, “Dravogradski most – srijeda, 16. svibnja 1945. god. u svitanje dana”, u: *50 godina Bleiburga*, 285.

⁶⁷ Nikola MUĀLANOVIĆ, “Nas su ubijali komunisti!”, u: *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 147.-148.; B. VLAŠIĆ, A. VOJINOVIĆ, *Križni put*, 279.-280.

⁶⁸ Josip PAPIK, “Moji doživljaji one tragične godine”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 182.; J. U., “Svjedočanstvo iz tragičnih dana svibnja godine 1945.”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 283.-287.

⁶⁹ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, 227.

lje, ali još uvijek postoji pomirljivaca koji ih vole davajući im vode, kruha itd.”⁷⁰ Zarobljenike je morila žeđ, no oko svakog bunara bilo je leševa, pa se nitko nije zaustavljao.⁷¹ Prema nekim sjećanjima, već na ovoj dionici puta znatno je smanjen broj zarobljenika u koloni.⁷² “Tretman” se dodatno zaoštrio na daljnjih šezdesetak km do Maribora.⁷³ “Beskrajna kolona kretala se neravnomjerno, razvlačila se i stezala kao harmonika.”⁷⁴ Zanimljivo je da se Basta prisjeća kako je Dravograd bio zakrčen kolonom.⁷⁵ Iscrpljujući marš, prorjeđivao je kolonu, jednako kao i povremeni odmori, nakon kojih je dio zarobljenika ostajao ležati.⁷⁶ Prema jednom od svjedočanstava, “u trodnevnom maršu do Maribora, svaki metar zemlje bio je natopljen hrvatskom krvlju.”⁷⁷ Poslijepodne 16. svibnja, Basta je krenuo prema Mariboru, do kojeg je putovao puna tri sata. Iako ne spominje obračune, navodi kako je velika “mračna kolona poraženih” od Dravograda do Maribora usporila njegovo kretanje.⁷⁸

Posebno je naglašavano kako je potrebno “postaviti najstrožiju odgovornost rukovodiocima i stražarima za slučaj begstva zarobljenika.”⁷⁹ Međutim jesu li u te mjere spadala sva mučenja i likvidacije koje su uslijedile. U to vrijeme zarobljenici su bili “potpuno bezimena, amorfna, prevelika masa koju je trebalo smanjiti, što više to bolje, bez ikakve bojazni za posljedice.”⁸⁰ O tome zorno svjedoči i izvadak iz knjige depeša 15. majevačke brigade, koja po dolasku u Maribor započinje provoditi svoj zadatak, očito određen jasnom direktivom, tj. započela je s “likvidacijom četnika i ustaša kojih ima dvije i po hiljade. (...) Danas smo nastavili sa streljanjem”. I sutradan je nastavljeno po istom rasporedu.⁸¹ U prilog tome govore i događaji u mnogim logorima duž puta.

⁷⁰ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 195.

⁷¹ Josip PAPIK, “Moji doživljaji one tragične godine”, u: *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 182.; J. I. PRČELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 224.; Mato ŠARAVANJA, “Kako su nas desetkovali”, *Bleiburg: uzroci i posljedice*, 250.

⁷² B. VLAŠIĆ, A. VOJINOVIĆ, *Križni put*, 352.

⁷³ Z. ZORIĆ, “Dravogradski most – srijeda, 16. svibnja 1945. god. u svitanje dana”, *50 godina Bleiburga*, 286.-287.; Z. BRDARIĆ, “Moj put u nepoznato – Bleiburg, 1945.”, *Našička spomenica 1941. – 1945.*, 164.

⁷⁴ Tomislav BROZOVIĆ, “Na cesti Dravograd – Maribor”, *Forum*, god. XXXVII, knj. LXX., br. 4-6., Zagreb, travanj- lipanj 1998., 706.; Jure ZOVKO, *Križni put i dvadeset godina robije* Zagreb 1997., 29.

⁷⁵ M. BASTA, *Rat posle rata. Paveličevi generali se predaju*, Zagreb 1963., 134.

⁷⁶ T. BROZOVIĆ, “Na cesti Dravograd – Maribor”, 706.; J. I. PRČELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 434.

⁷⁷ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, 228. Teško je odrediti vrijeme kretanja do Maribora, no put dug 60 kilometara kolona je prohodala za “dva dana i jednu noć”; Hrvoje HAUPTFELD, “Suza za Bleiburg”, Branimir KOVAČEVIĆ, *Suza za Bleiburg*, Zagreb 2003., 99.

⁷⁸ M. BASTA, *Rat je završio 7 dana kasnije*, 418.

⁷⁹ M. RUPIC i Z. DIZDAR, “Izvjješća partizanskih jedinica o završnim borbama s hrvatskim oružanim snagama”, *Spomenica Bleiburg*, 130.

⁸⁰ T. BROZOVIĆ, “Na cesti Dravograd – Maribor”, 709.

⁸¹ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, 130.

Pri ulasku zarobljenici su uglavnom razvrstavani i pretresani.⁸² U logorskoj svakidašnjici, slijedila su mnoga ispitivanja. Smještaj i prehrana u logorima nije zadovoljavala propise koji su bili određeni odredbama Ženevskih konvencija.⁸³ Nerijetko su se u logorima, zbog loših higijenskih uvjeta i iscrpljenosti zarobljenika, proširivale različite bolesti. U samim logorima provođene su likvidacije,⁸⁴ no neke konkretne brojke teško je utvrditi s obzirom na to da su novi zarobljenici u logore stizali gotovo svakog dana.⁸⁵ S druge strane dokumentacija koja bi popunila neke od praznina vrlo je rijetka i donosi tek poneke informacije.⁸⁶

Ono što svakako treba spomenuti su mnogobrojne grobnice koje i danas nisu u potpunosti istražene, a skrivaju podatke o mnogim izgubljenim životima. Samo na području Slovenije do sada je pronađeno 540 lokaliteta (najmanje 125 onih u kojima su žrtve Hrvati), od kojih veći dio čeka obradu.⁸⁷ Prve korake potaknula je gradnja mariborske obilaznice 1999. godine, kada je otkopan dio protutenkovskog rova u Teznom. U samo 70 metara širine ekshumirano je 1.179 osoba.⁸⁸ U sondiranjima *Komisije Vlade Republike Slovenije za uređenje pitanja prikrivenih grobišta* (2007.), utvrđeno je postojanje grobnice na tri različite lokacije u ukupnoj dužini od otprilike 950m. Širina zasutoga rova iznosi 3-4 m, a posmrtni ostaci leže na dubini od 1-1,5m. Ako ove brojke usporedimo s iskapanjima izvršenim 1999., dolazimo do otprilike 15.000 žrtava.⁸⁹ Ovaj, do sada prvi konkretni podatak, predstavlja veliki pomak i unatoč gotovo zastrašujućim podacima, opovrgava napise hrvatskih dnevnih novina koje su u proteklih godinama pisale o “više od 40.000 ljudi” stradalih u Teznom.⁹⁰ S druge

⁸² J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 237., 321.; M. RUPIC i Z. DIZDAR, “Križni put, logori, gubilišta”, *Spomenica Bleiburg*, 145.; Vjekoslav Lujo LASIĆ, *Pakao je počeo u Bleiburgu*, Dubrovnik – Sarajevo 1996., 35.; F. DUŠEVIĆ, “1945. – put suza i nade”, 327.-328.; S. SLIPAC, *Svjedok. Moj križni put*, 48.; Z. SPRINGER, *Moj križni put*, 170.; *Vetrinjska tragedija. V spomin nesmrtnim junakom, izdanim u Vetrinju od 27. – 31. maja 1945. in pomorjenim za velike ideje svobode*, Cleveland 1960., Ljubljana 1991., 99.

⁸³ Radi se o člancima 10., 11. i 46. Vidjeti: “Convention Relating to the Treatment of Prisoners of War”, *The American Journal of International Law*, Vol. 27, No. 2, Supplement: Official Documents (travanj 1933.), 67., 75.; “Na božjo pot”, *Zgodbe mučeništva Slovencev*, Buenos Aires 1949., 31.

⁸⁴ Npr. M. RUPIC i Z. DIZDAR, “Križni put, logori, gubilišta”, u: *Spomenica Bleiburg*, 164.-165.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 350.-351.

⁸⁵ Matjaž KLEPEČ, *Teharje so tlakovane z našo krvjo*, Buenos Aires 1973., 64.

⁸⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946. Dokumenti*, 104., 121., 128.-129., 141.-143., 161.-162., 198.-205.

⁸⁷ Tomislav VUKOVIĆ, “Intervju. Mitja Ferenc, član Komisije slovenske Vlade za istraživanje masovnih grobišta. ‘Naredba je morala doći od Josipa Broza Tita’”, *Glas Koncila* (Zagreb), 16. rujna 2007., 8.-9.

⁸⁸ M. FERENC, Ž. KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*, 40., 42.

⁸⁹ Isto; “Zločin u Teznom. Mitja Ferenc, član Komisije slovenske Vlade za istraživanje masovnih grobnica, o najvećem hrvatskom stratištu: Naredba za masakr morala je doći od Tita”, *Jutarnji list* (Zagreb), 14. rujna 2007., 10.; “Križni put. Slovenci sumnjaju da je u tenkovskom rovu pokopana jezgra hrvatske vojske. Tezno – najveća grobnica Hrvata”, *Večernji list* (Zagreb) 10. kolovoza 2007., 4.

⁹⁰ “Osim Teznog kanjon Špitalić kod Slovenskih Konjica najveća je grobnica Hrvata u Sloveniji”, *Večernji list* (Zagreb), 29. srpanj 1999., 15.

strane opovrgava i navode Ivana Fumića prema kojem : “je kod Maribora ubijeno 1500 ustaša čuvara jasenovačkog i drugih logora (...)”⁹¹

Mnogobrojne nepoznanice vežu se uz jednu od najvećih grobnica na području Slovenije – Kočevski Rog. Navodi u literaturi i tisku spominju raznolike brojke koje izazivaju mnoge manipulacije.⁹² Slovenska *Komisija* istražila je tek jedan dio ukupnog mozaika. Naime, u rujnu 2007. godine, u jami Pri Konfinu ekshumirani su ostaci 88 osoba (60 Slovenaca, 26 Hrvata i 2 Srba), koje su 24. lipnja dovedene iz ljubljanske bolnice i likvidirane.⁹³ Napori slovenske *Komisije* trebali bi poslužiti kao poticaj za hrvatska istraživanja. Iako je 11. veljače 1992. osnovana *Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Sabora Republike Hrvatske*, nekih većih pomaka nije bilo, a u međuvremenu je i ukinuta.⁹⁴ Prema tome, čini se da velika volja i interes za ovu temu, koja se barem proklamira u javnosti, ipak nije zaživjela u potpunosti.

Zanimljivo je kako Milan Basta navodi da su već 16. svibnja “domobrani i izbjeglice” puštani kućama.⁹⁵ Ovakva izjava nema veliki broj potvrda u sjećanjima preživjelih,⁹⁶ pa je teško potvrdili Bastine navode. Vjerojatno je dio civila pušten kućama (zbog humanih razloga ili da se olakša organizacija povratka, ne može se utvrditi), no većina je krenula na križni put.

Ovi primjeri tek su neki od pokazatelja nedefiniranosti osnovnih podataka koji su potrebni ako želimo utvrditi barem približan broj stradalih na Bleiburgu i križnom putu. Upravo je zato zanimljivo pogledati kakvi se sve navodi o brojkama spominju u literaturi. Ako se krene kronološkim redom, nužno je spomenuti radove hrvatske emigracije koja je prva progovorila o događajima iz svibnja 1945. godine, često navodeći kako je riječ o jednoj od najvećih tragedija hrvatskog naroda. Zbog emotivnosti, brojke koje se navode često su pretjerane i neutemeljene. Tako George Prpić navodi “od svih tragedija, Bleiburg je najveća u hrvatskoj povijesti. Uzrokovala je smrt i egzodus preko milijuna muškaraca, žena i djece”.⁹⁷ U istom ozračju pišu Oton Knezović i John

⁹¹ <http://www.vecernji.hr/newsroom/news...01644/index.do>, zadnji put gledano 17. svibnja 2007.

⁹² *Križev pot slovenskega domobranstva*, 31.; *Vetrinjska tragedija*, 79.-80.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 176.; Ivan GUGIĆ, “O pokolju hrvatskih zarobljenika kod Ljubljane i Kočevskog Roga”, *Bleiburg 1945. - 1995.*, 127.; “Partizanska igra rogenrol”, *Duga* (Beograd), br. 424., 26. svibnja do 8. lipnja 1990., 26.-28.; Simo DUBAJIĆ, “Ne kajem se što sam ubio 30.000 Hrvata!”, *Globus* (Zagreb), br. 217., 3. veljače 1995., 46.-47., 49.; S. Š. DUBAJIĆ, *Život, greh i kajanje. Od Kistanja do Kočevskog Roga*, Beograd 2006., 344.

⁹³ “U jami Konfin i posmrtni ostaci Hrvata”, *Vjesnik* (Zagreb), 27. rujna 2006., 8.; M. FERENC, Ž. KUŽATKO, *Prikrivena grobišta Hrvata u Republici Sloveniji*, 94.; *Brez milosti – ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na slovenskem*, ur. Lovro Šturm, Ljubljana 2000., 21.-87.

⁹⁴ Npr. Z. DIZDAR, “Prilog istraživanju problema Bleiburga i križnih putova, 188. (bilješka 145.); Zvonimir DESPOT, *Vrijeme zločina. Novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941.-1948.*, Zagreb – Slavonski Brod 2007., 190.-191.

⁹⁵ Milan BASTA, Đurica LABOVIĆ, *Partizani za pregovarački stolom 1941 – 1945*, Zagreb 1986., 325.

⁹⁶ Oton KNEZOVIĆ, *Pokolj hrvatske vojske 1945. Dokumenti o zvjerstvima Srba nad Hrvatima*, Chicago 1960., 19.; J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 274.

⁹⁷ George J. PRPIĆ, *Tragedies and Migrations in Croatian History*, Toronto 1973., 22.

Ivan Prcela, navodeći 600.000 žrtava bleiburške tragedije.⁹⁸ Nešto nižu, ali još uvijek pretjeranu procjenu od oko "pola milijuna Hrvata" spominje Danijel Črljen.⁹⁹ Događaji u kojima je 200.000 - 300.000 ljudi "izručeno Jugoslaviji i poubijano", Jure Petričević uobičajeno naziva "genocidom velikih razmjera nad Hrvatima".¹⁰⁰ Čini se da su ovi podaci relativno prošireni i prihvaćeni među emigracijom.¹⁰¹ Dio autora podržava umjerenije procjene, pa tako Fedor Dragojlov navodi kako je nakon završetka rata poginulo 100.000 do 150.000 vojnika i časnika OS-a.¹⁰² Zanimljivo je kako Staniša Vlahović navodi da je u razgovoru s "jednim partijskim funkcionerom iz Jugoslavije" saznao da je vladala "velika euforija pobjede i dolaska na vlast. A stari nije hteo nikome da oprost, već je naredio drastične mere. I mi smo stavili više od 150 hiljada pod mitraljez".¹⁰³ Istu terminologiju koristi i Zdenko Zavadlav, prema kojem je naredba za smaknuća stigla "s vrha", uz obrazloženje da "neprijatelja treba ubijati bez suđenja jer revolucija još traje".¹⁰⁴

U približnim brojčanim okvirima nalazimo i procjenu Jere Jareba za koga je "tadašnje komunističko klanje hrvatske vojske i ostalih Hrvata vjerojatno najveći mirnodopski pokolj hrvatskog pučanstva u cijeloj hrvatskoj povijesti. Čini se, da taj pokolj premašuje brojku od 100.000".¹⁰⁵ Prema članku iz časopisa *Nova Hrvatska*, koji se poziva na faksimil Alexanderova naloga od 15. svibnja kojim se približno 200.000 jugoslavenskih državljana želi vratiti snagama J. Broza Tita, navodi kako je u konačnici tek manji broj osoba preživio.¹⁰⁶ Iz svega

⁹⁸ O. KNEZOVIĆ, *Pokolj hrvatske vojske 1945*, 38.; *Operation Slaughterhouse. Eyewitness Accounts of Postwar Massacres In Yugoslavia*, 121.; J. I. PRCELA, D. ŽIVIĆ, *Hrvatski holokaust*, 110.

⁹⁹ D. ČRLJEN, "Bleiburg", *Hrvatska revija*, 287.

¹⁰⁰ Jure PETRIČEVIĆ, "Razmatranja u povodu 40. godišnjice hrvatske narodne tragedije kod Bleiburga", *Na prekretnici*, 50.-54.

¹⁰¹ B. M. KARAPANDŽIĆ, *Jugoslavensko krvavo proleće 1945. Titovi Katini i Gulazi*, 18.; *La tragedia de Bleiburg*, ur. Ivo Bogdan, Buenos Aires 1963., 29., 373.; *Bleiburška tragedija hrvatskog naroda*, 46.; Usp. Kazimir KATALINIĆ, *Argumenti: NDH, BiH, Bleiburg i genocid*, Buenos Aires-Zagreb 1993., 120.; Nikolićeva i Katalinićeva procjena temelje se na istraživanjima Brune Bušića koji se bavio ukupnim žrtvama Drugoga svjetskoga rata. Vidjeti: Bruno BUŠIĆ, *Jedino Hrvatska!* (Toronto 1983.), 541.-563.

¹⁰² F. DRAGOJLOV, "Rat od 1941. - 1945. na području Nezavisne Države Hrvatske", *Hrvatska*, br. 24(216), 22. XII. 1956.; K. DRAGANOVIĆ, "The biological extermination of Croats in Tito's Yugoslavia", u: *The Croatian Nation in its struggle for freedom and independence*, Chicago 1955., 296.; Rudolf KISZLING, *Die Kroaten: Der Schicksalsweg eines Südslawenvolkes* (Graz-Köln 1956.), 219.-223.; Franz SCHRAML, *Hrvatsko ratište. Njemačko-hrvatske legijske divizije - 369., 373., 392. pješ. div. (hrv.)-njihove izobrazbene i doknadne izobrazbene postrojbe*, Zaprješić 1993., 258.

¹⁰³ Staniša R. VLAHOVIĆ, *Zbornik dokumenata iz britanske arhive. Anglo - Jugoslavenski odnosi 1941. - 1948.*, Birmingham 1985., 399.; Željko KRUŠELJ, "Komunisti su 1945. iz osвете likvidirali 150.000 ljudi", *Večernji list* (Zagreb), 8. srpnja 1998., 7.

¹⁰⁴ Zdenko ZAVADLAV, "Naređeno nam je da ubijemo", *Nedjeljni jutarnji* (Zagreb), 25. svibnja 2003., 12.-13.

¹⁰⁵ J. JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike*, Zagreb 1995., 127.; Ladislaus HORY i Martin BRO-SZAT, *Der Kroatische Ustascha-Staat 1941-1945* (Stuttgart 1964.), 173.

¹⁰⁶ "Tri dokumenta o Bleiburgu sve kažu i traže istragu" u *Nova Hrvatska* (London), br. 9., 1984., 6.-7.

je prilično vidljivo kako se u emigrantskoj literaturi spominju različite brojke koje potvrđuju inače učestalu neujednačenost. S druge strane, prema objavljenim dokumentima NOR-a, u svibnju je zarobljeno preko "105.000 Nijemaca, ustaša i četnika, ubijeno 25.000, a ranjeno 4.000 ljudi". Od navedenog broja zarobljenika 40.000 su Nijemci, oko 60.000 ustaše i domobrani, te oko 5.000 četnika.¹⁰⁷ Slično navodi i J. Broz Tito u pohvali jedinicama III. JA, koje u "petnaest dana zarobile su oko 100.000 neprijateljskih vojnika i oficira".¹⁰⁸ Citirani izvještaji nisu objavljeni u cjelini, već uglavnom završavaju s 15. svibnjem, pa je teško utvrditi točan broj zarobljenika. Petar Brajović navodi da su prema prikupljenim podacima utvrđeni "približni" brojevi, te da su 16. svibnja: "Prva i jedan bataljon 11. brigade razoružale oko 40.000 ustaša i pet hiljada četnika." Štab III. JA utvrdio je da je "15. svibnja zarobljeno više od 30.000 neprijateljskih vojnika i oficira (ustaša i domobrana) i oko 6.000 četnika. Također je zarobljeno oko 20.000 izbjeglica".¹⁰⁹ Čini se da su ovo prilično nepotpuni podaci s obzirom na to da i Milan Basta navodi kako je kraj Dravograda i Bleiburga "120.000 ustaško-domobrantskih vojnika i blizu 8.000 crnogorsko-hercegovačkih četnika" bilo prisiljeno na predaju.¹¹⁰ U knjizi, *Rat je završen 7 dana kasnije* Basta, čuvši spominjanu izjavu o 300.000 neprijateljskih vojnika, reagirao je i iznio "da ustaško-domobrantske jedinice nemaju više od 30.000 ljudi (tada sam stvarno vjerovao da ih nema više, međutim, tek kasnije se ispostavilo da je u toj posljednjoj grupaciji bilo oko 100.000 Pavelićevih vojnika, ne računajući četnike ni one koje smo ranije zarobili, kao ni civilne izbjeglice)".¹¹¹ Osvrćući se na "neprijateljsku propagandu o tzv. Blajburškoj tragediji, o pokolju oko 300 hiljada Hrvata", Basta iznosi kako je prema približnoj procjeni u borbama kroz Sloveniju, te u pojedinačnim okršajima u probouju preko Karavanki poginulo "oko 5.000 Pavelićevih vojnika", a oko 3.000 uspjelo ih se probiti.¹¹² Znatno više brojke spominje Ivan Dolničar prema kojem je u završnoj ofenzivi JA zarobljeno oko 341.000 neprijateljevih vojnika, dok ih je 100.000 poginulo.¹¹³ Procjenu temelji na *Saopštenju Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ* iz 1949. prema kojem je zarobljeno 341.405 neprijateljskih vojnika, od kojih je: "221.287 okupatorskih vojnika (...) i 120.150. kvislinških vojnika."¹¹⁴ Ukupni ratni plijen, koji je evidentirao Đoka Ivanović, iznosio je: 269 topova, 500 ba-

¹⁰⁷ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom. XI, knjiga 3, Beograd 1976., 643.-646.; *Usp. Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 125.-126., 131.-138.; S. SAVIĆ, Ž. ATANACKOVIĆ, *Treća armija*, 328.-329.

¹⁰⁸ Josip B. TITO, *Sabrana djela* 28, ur. Pero Damjanović, Beograd 1988., 47.

¹⁰⁹ P. S. BRAJOVIĆ, *Konačno oslobođenje*, 565.

¹¹⁰ M. BASTA, *Rat posle rata*, 5.-6.

¹¹¹ M. BASTA, *Rat je završen 7 dana kasnije*, 356.

¹¹² M. BASTA, "O zarobljavanju Pavelićeve vojske i odnosima s Englezima", *Za pobjedu i slobodu*, 556.

¹¹³ I. DOLNIČAR, "Okruženje i kapitulacija neprijateljevih snaga u severozapadnom delu Jugoslavije", *Za pobjedu i slobodu*, 540.; M. COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu*, 400.

¹¹⁴ *Borba* (Beograd), 8. veljače 1949.,1.; *Usp. Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 161.-162., 198.-205.

čača, 516 mitraljeza, 2.935 puškomitraljeza, 91.713 pušaka, 8.323 automata, 5.609 pištolja, 1.123 kamiona, 235 automobila, 320 motocikala, 8.937 konja, 1.213 kola, vagon hrane, odjeće, obuće i drugog materijala.¹¹⁵ Posljednje brojke otprilike se podudaraju s podacima koje prezentira *Cowgillov izvještaj*.¹¹⁶ Iako je iz svega vidljivo da je teško odrediti konačne brojke, s obzirom na vrlo raznolike procjene, jednako su upitni i navodi Milovana Đilasa koji je “čuo” kako su nakon izručenja Hrvata, četnika i Slovenaca ubijene sve osobe, osim djece i žena. Točan broj žrtava, prema njemu, nikada neće biti poznat, no kako je čuo “broj je prelazio 20.000, ali je svakako bio manji od 30.000 ljudi”.¹¹⁷

Većina ovih brojki koje se spominju nije popraćena sustavnijim istraživanjem pa stoga Mihael Sobolevski naglašava nužnost sustavnog utvrđivanja ljudskih gubitaka na području Hrvatske i zalaže se za istraživanje koje će se temeljiti na metodi osobne identifikacije, uz sveobuhvatno korištenje arhivskog materijala.¹¹⁸

Približne brojke pokušao je utvrditi Kazimir Katalinić.¹¹⁹ U svojim istraživanjima izražava sumnju prema podacima iz popisa 1931. godine, koje kao polazišnu točku koriste B. Kočović i V. Žerjavić, te za dodatne podatke koristi *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, te izvještaj ulema medžalisa iz Sarajeva, koji donosi broj muslimana u pojedinim kotarima BiH potkraj 1938. U prvim radovima, uspoređujući stvarne gubitke Hrvata i Srba, autor navodi da su Hrvati izgubili 130.000 stanovnika više od Srba, dok prema kasnijim istraživanjima razlika iznosi 154.000. Prema tome zaključuje: “Ako pak pretpostavimo da su njihove odmazde za vrijeme rata bile kompenzirane našim odmazdama izvršenim u isto vrijeme, dolazimo do zaključka da navedena razlika označuje naše gubitke nakon predaje u Bleiburgu.”¹²⁰ Koristeći Žerjavićevu metodu, Katalinić navodi da bi broj žrtava iznosio minimalno 85.000, vjerojatno 135.500 i maksimalno 198.500 ljudi.¹²¹

¹¹⁵ Đoko IVANOVIĆ, “Rad pozadine 3. armije u završnim operacijama”, *Za pobjedu i slobodu*, 311.

¹¹⁶ *The Repatriations from Austria in 1945. The Report of an Inquiry*, 35.; *The Repatriations from Austria in 1945. Cowgill Inquiry. The documentary evidence*, KP 118.; Jera VODUŠEK STARIĆ, *Prevoz oblasti*, Ljubljana 1992., 230.-231.

¹¹⁷ Milovan ĐILAS, *Wartime*, New York; London 1977., 446.-447.

¹¹⁸ Mihael SOBOLEVSKI, “Između Jasenovca i Bleiburga”, *Erasmus*, Zagreb 1993./1994., 42.-47.; M. SOBOLEVSKI, “Prilog metodologiji istraživanja stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske u tijeku drugoga svjetskoga rata”, *ČSP* 24/1992., br. 1, 177.-202.; Usp. V. ŽERJAVIĆ, “Osvrt na napis Mihaela Sobolevskog o popisu žrtava rata ‘Prešućena istina – žrtve rata na području bivše Jugoslavije 1941. - 1945. prema popisu iz 1964. godine’”, *ČSP* 26/1994., br. 1, 123.-134.

¹¹⁹ K. KATALINIĆ, “Hrvatsko-srpski sukob u svjetlu brojaka”, *Republika Hrvatska* (Buenos Aires), god. XXXVI, br. 153., lipanj 1986., 17.-58.; K. KATALINIĆ, “Hrvatske i srpske žrtve 1941. - 1945.”, *Republika Hrvatska* (Buenos Aires), br. 160., 10. travnja 1988., 15.-63.; K. KATALINIĆ, *Argumenti: NDH, BiH, Bleiburg i genocid*, 119.-122.; K. KATALINIĆ, “Broj bleiburških žrtava”, *50 godina Bleiburga*, 49.-61.

¹²⁰ K. KATALINIĆ, *Argumenti: NDH, BiH, Bleiburg i genocid*, 91., 119.-120.

¹²¹ K. KATALINIĆ, “Broj bleiburških žrtava”, *50 godina Bleiburga*, 58.; Usp. V. ŽERJAVIĆ, “Argumenti bez osnove”, *ČSP* 25/1993., br. 2-3, 287.-299.

Vladimir Žerjavić objavio je više radova i priloga na ovu temu.¹²² Kao osnovni podatak za izračunavanje demografskih i ratnih gubitaka, Žerjavić se koristio popisom iz 1931. Ti podaci, kako navodi, prihvaćeni su kao autentični u Banovini Hrvatskoj, NDH, Socijalističkoj Jugoslaviji, te Republici Hrvatskoj i stoga ih smatra "početnim".¹²³ U obradi podataka koristio se standardnom demografsko-statističkom metodom, bazirajući izračunavanja na spomenutom popisu, kretanju stanovništva do 1939. godine i broju očekivanog stanovništva prema popisu iz 1948. Govoreći o žrtvama Bleiburga, Žerjavić navodi: "Ljudi o kojima se tamo odlučivalo izgubili su život na raznim mjestima, vrlo malo njih kod samog Bleiburga u Austriji, drugi, vjerojatno, najveći na jugoslavenskom dijelu granice s Austrijom te širom Jugoslavije."¹²⁴

Da bi se barem približno utvrdili gubici vezani uz Bleiburšku tragediju važno je, kako navodi Žerjavić, utvrditi brojčano stanje OS NDH u posljednjoj godini rata te broj ljudi koji se uputio na povlačenje. Kada je riječ o brojčanom stanju OS-a priklanja se brojcima od oko 136.000 (M. Colić). Žerjavić pretpostavlja da je napredovanjem JA, od siječnja do travnja 1945., razoružan i jedan dio OS NDH, te smatra da se na povlačenju moglo naći najviše 80-100 tisuća vojnih osoba. Prema pretpostavkama, nisu se svi odlučili na povlačenje, a mnogi su na putu i odustali, stoga pretpostavlja da je na granicu stiglo oko 75.000 vojnih osoba. Broj civila procjenjuje na 45.000.¹²⁵ Prema *Cowgillovu izvještaju*, spominje se 25.000 Hrvata, koji su se zajedno s 46.580 Kozaka, 35.000 četnika i 25.000 Slovenaca, kraj Klagenfurta predali Britanskoj vojsci, nakon čega su smješteni u logor.¹²⁶ Prema tome, oko 90-95 tisuća ljudi zaustavljeno je na granici, a u konačnici, kako i sam autor navodi, treba utvrditi koliko je od ukupnih 115-120 tisuća ljudi izgubilo živote, a koliko preživjelo. Izjave svjedoka i sudionika govore o "velikom broju ljudi", no uzmemo li u obzir navedene brojke, kao i činjenicu da se u velikoj masi povlačila i vojska Trećeg Reicha, može se zaključiti da je u zbjegu ukupno bilo oko 500.000 ljudi. U svojim proračunima autor izračunava koliko je ljudi moglo biti u koloni s obzirom na duljinu kolone i s obzirom na to da su na povlačenju bila prisutna razna prijevozna sredstva i mehanizacija. U ukupni broj gubitaka treba ubrojiti i osobe koje su kraj rata dočekale ranjene i smještene po bolnicama (oko 4.000 osoba). Prema svemu

¹²² V. ŽERJAVIĆ, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga*, Zagreb 1992.; V. ŽERJAVIĆ, "Demografija o Bleiburgu", *Otvoreni dossier: Bleiburg*, ur. Marko Grčić, Zagreb 1990., drugo, prošireno izdanje, 227.-232.; V. ŽERJAVIĆ, "Manipulacije žrtvama drugoga svjetskog rata 1941.-1945.", ČSP 24/1992., br. 3, 149.-163.; V. ŽERJAVIĆ, "Demografski i ratni gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću", ČSP 27/1995., br. 3, 543.-560.; V. ŽERJAVIĆ, "Žrtve oko Bleiburga i na križnom putu", *U Bleiburgu iskra*, 75.-89.; V. ŽERJAVIĆ, "Žrtve oko Bleiburga i na križnom putu", *Od Bleiburga do naših dana*, 151.-159.; V. ŽERJAVIĆ, "Demografski i ratni gubici Hrvatske u drugom svjetskom ratu i poraću", *50 godina Bleiburga*, 65.-81.; V. ŽERJAVIĆ, *Jugoslavija – manipulacije žrtvama drugog svjetskog rata*, Zagreb 1993., 121.-122.

¹²³ V. ŽERJAVIĆ, "Demografski ratni gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu i poraću", ČSP, 555.

¹²⁴ V. ŽERJAVIĆ, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga*, 75.

¹²⁵ V. ŽERJAVIĆ, "Žrtve oko Bleiburga i na križnom putu", *U Bleiburgu iskra*, 82.

¹²⁶ *The Repatriations from Austria in 1945. Cowgill Inquiry. The documentary evidence*, KP 122.

navedenom Žerjavić zaključuje da bi ukupan broj zarobljenih Hrvata mogao iznositi 93.600 osoba.¹²⁷ Najveći broj poginulih autor povezuje s događajima na križnom putu gdje je, prema autoru, ubijeno 26.500 vojnika i 6.800 civila. Prema podacima, u logoru Viktring bilo je smješteno 12.196 Hrvata, koji su naknadno izručeni JA i vjerojatno svi likvidirani.¹²⁸ Na osnovi svih podataka, broj ubijenih Hrvata je 56.900 (prije zarobljavanja 11.600, zarobljenih vojnika 26.500, zarobljenih civila 6.800, izručenih iz Viktringa 12.000).¹²⁹ Gubici Slovenaca iznose 8-10 tisuća, dok je srpskih i crnogorskih četnika stradalo oko 2 tisuće.¹³⁰ Ovakvo istraživanje čini se najpreciznijim pa su rezultati prihvaćeni u većem dijelu literature.¹³¹

Zanimljive podatke za ovu temu možemo pronaći u mnogobrojnim žrtvoslovima, napisanim za razna područja Hrvatske i BiH. Prema dostupnim podacima na Bleiburgu i duž križnih putova stradalo je više od 5.000 poimenice popisanih osoba. Iako ovi brojevi zasigurno nisu potpuni, a sadržaji koji ih prezentiraju nerijetko su subjektivni, ipak nam omogućuju, da se barem približimo okvirnom broju stradalih.

Kada se govori i piše o žrtvama Bleiburga, procjene su često neodređene. Veliki broj autora spominje približne procjene, navodeći "desetke tisuća ljudi".¹³² Osim neodređenosti, zanimljivo je primijetiti kako se tekstovi s obzirom na izdanja mijenjaju, pa tako 1995. o "Hrvatskom Katynu" piše Ivo Perić te navodi, "u Bleiburgu i na križnim putovima izgubilo je živote oko 300.000 Hrvata".¹³³ Dvije godine kasnije, osvrćući se na bleiburške događaje, Perić spominje: "(...) sve do rumunjske, bugarske i grčke granice, ubijeno je ili umrlo u patnjama nekoliko desetaka tisuća Hrvata – civila i pripadnika oružanih snaga NDH."¹³⁴ Vrlo slično, u prvom izdanju knjige *Povijest Hrvatske*, Dragutin Pavličević navodi kako se "većina vojnih postrojbi NDH predala engleskoj armiji u Austriji, ali su ih oni izručili partizanima koji su ih onda većinu pobili kraj slovenskog sela Pliberka (Bleiburg). One koje nisu postrijeljali vodili su pješice bez dovoljno hrane i uz stalna mučenja sve do srednje Srbije, pa i do Makedonije. Na

¹²⁷ V. ŽERJAVIĆ, "Žrtve oko Bleiburga i na križnom putu", *U Bleiburgu iskra*, 84.

¹²⁸ *The Repatriations from Austria in 1945. Cowgill Inquiry. The documentary evidence*, KP 309.; Darko BEKIĆ, "Slučaj Bleiburg": nova istraživanja, nova iskušenja", *Časopis za suvremenu povijest* 21/1989., br. 1-3., 211.-212.

¹²⁹ Boro JURKOVIĆ, "Verzija grofa Nikolaja Tolstoya", *Otvoreni dossier: Bleiburg*, 192.

¹³⁰ V. ŽERJAVIĆ, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga*, 75.

¹³¹ Ekkehard VÖLKL, "Abrechnungsfuror in Kroatien", *Politische Säuberung in Europa*, ur. Klaus-Dietmar Henke i Hans Woller, München 1991., 366., 393.; Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., 188.; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, Zagreb 2003., 304.-306.; *Kronologija: Hrvatska, Europa, svijet*, ur. I. Goldstein, Zagreb 2002.; Josip JURČEVIĆ i Mladen KLEMENČIĆ, "Žrtve rata", *Hrvatski leksikon*, II. sv. L-Z, Zagreb 1997., 734.; Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb 2006., 45.; Slavko GOLDSTEIN, 1941. *Godina koja se vraća*, 423.

¹³² Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb 2002., 241.; Ivan KOŠU-TIĆ, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, II. dio, Zagreb 1994., 326.

¹³³ Ivo PERIĆ, "Hrvatski Katyn", *Slobodna Dalmacija* (Split), 15. svibnja 1995.

¹³⁴ I. PERIĆ, *Povijest Hrvata* (Zagreb 1997.), 246.

tom križnom putu pomrlo je i pobijeno najmanje 50.000 ljudi”.¹³⁵ U kasnijim izdanjima ne spominje se konkretni broj žrtava, te se navodi da je manji dio zarobljenika likvidiran oko Bleiburga, dok je većina razoružana i nad njom su u Sloveniji izvršeni “masovni pokolji”.¹³⁶ Neujednačenost tekstova prisutna je i u leksikografskim priručnicima i enciklopedijskim izdanjima. Primjerice, *Hrvatski leksikon* iz 1996. godine u natuknici “Bleiburg”, čiji je autor Vinko Nikolić, spominje da se o broju poginulih u Bleiburgu i danas daju različite procjene. U emigrantskoj literaturi prevladava mišljenje o 200.000 ubijenih Hrvata. Osim Hrvata, u svibnju 1945. stradalo je oko 12.000 Slovenaca, 6.000 Crnogoraca, 3.000 Srba i oko 60.000 Nijemaca.¹³⁷ U istom svesku nalazi se i nepotpisana natuknica “Križni put”, prema kojoj: “Broj pobijenih ili umrlih nije evidentiran niti pouzdano istražen, no iskazi sudionika opravdavaju procjene od više desetaka tisuća žrtava.”¹³⁸ Prema *Hrvatskom općem leksikonu* pojam križnog puta, sveobuhvatni je naziv za put stradanja oko 250.000 hrvatskih civila, osobito žena i djece, te ratnih zarobljenika, pripadnika poraženih hrvatskih postrojbi. Brojčani odnos između civila i vojnika, kao i ukupni broj sudionika križnog puta, nije moguće pouzdanije utvrditi.¹³⁹ Među posljednjim, *Hrvatska enciklopedija* navodi da se, prema izvješćima jugoslavenskih jedinica, 15. i 16. svibnja kraj Bleiburga predalo 95.000 vojnika bez civila. Dio zarobljenika pobijen je u Sloveniji. No, kada se spominje ukupni broj žrtava, stoji samo vrlo uopćeno “da se i danas daju različite procjene”.¹⁴⁰ Upravo ta činjenica vrlo često “se manipulira u propagandne svrhe”.¹⁴¹ Prema Jozi Tomasevichu, na preuveličavanja vezana uz žrtve Bleiburga i Jasenovca najviše je utjecala politika te činjenica da Srbi, Hrvati i komunisti “pate od sindroma žrtve”.¹⁴²

Nakon pregleda dostupne literature, moguće je zaključiti da će točne brojke biti teško utvrditi s obzirom na to da je broj ljudi koji se uputio na povlačenje isto tako vrlo “okviran”. Cijelim putem, bez kontroliranog povlačenja, uz mnogobrojne sukobe s jedinicama JA, veliki broj ljudi zarobljen je i prije prelaska jugoslavensko-austrijske granice, pa se stoga javlja i drugo pitanje tj. koliko je zapravo ljudi pristiglo do Bleiburga, nakon čega su predani jedinicama JA. Velika je vjerojatnost da je nakon predaje manji broj ljudi ubijen na samom Bleiburškom polju, dok je većina ubijena ili umrla na dugotrajnom križnom putu. Iako postoji veći broj radova koji obrađuju žrtve Bleiburga i križnog puta, cjelovitima i najpouzdanijima se mogu smatrati istraživanja V. Žerjavića, prema kome je na Bleiburgu i križnom putu izgubilo živote oko 50.000 ljudi, a 10.000 bilo je izručeno iz logora Viktring. Njima pribraja oko

¹³⁵ Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske*, Zagreb 1994., 377.

¹³⁶ D. PAVLIČEVIĆ, *Povijest Hrvatske (Drugo, izmijenjeno i prošireno izdanje); Povijest Hrvatska (Treće, dopunjeno izdanje)*, Zagreb 2000., 2002., 438.

¹³⁷ V. NIKOLIĆ, “Bleiburg”, *Hrvatski leksikon*, I. sv. A-K, ur. Antun Vujić, Zagreb 1996., 110.

¹³⁸ “Križni put”, *Hrvatski leksikon*, I. sv. A-K, 649.

¹³⁹ “Križni put”, *Hrvatski opći leksikon*, Zagreb 1996., 507.

¹⁴⁰ “Bleiburg”, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2 Be-Da, ur. Dalibor Brozović, Zagreb 2000., 175.

¹⁴¹ Marcus TANNER, *Hrvatska – država stvorena u ratu*, Zagreb 1999., 197.

¹⁴² J. TOMASEVICH, *Occupation and collaboration*, 743.

10.000 Srba i Slovenaca, što u konačnici daje ukupnu brojku od oko 70.000 ljudi. Većina misli da je ovaj broj prenizak, i činjenica jest da rezultati slovenskih istraživanja mogu upućivati i na veću brojku, no sustavna obrada ovog pitanja još uvijek nedostaje, no kako vrijeme prolazi čini se da će točnije brojke biti teže utvrditi. Zbog toga uvijek ostaje prostor koji se koristi za ideološke i nacionalne potrebe. Osim brojki, važan je naš civilizacijski dug prema svim stradalima i žrtvama. Možda potpisani sporazum hrvatske i slovenske vlade o uređenju grobnih mjesta prekine “nepodnošljivu šutnju” pa pronađene kosti, smještene u raznim skladištima Slovenije, konačno nađu svoj označeni grob i eventualnu identifikaciju.

SUMMARY

CONSIDERATIONS ON THE NUMBER OF LOST AND KILLED IN BLEIBURG AND ON “THE WAY OF THE CROSS”

The number of people killed at Bleiburg and on “the way of the cross” still remains to be determined conclusively by research. As a result, on the basis of the vast literature and documents, this work attempts to provide an overview of all of the existing statistical information, and to see how this compares with other analysis undertaken to this point in time. Presenting the more or less well known contours of this issue, this work attempts to define the numerical size of the columns which began the retreat, and to determine the size of the military versus the civilian component. Following this, it analyzes the size of the formations captured on Yugoslavian, that is, Slovenian territory, and how many managed to escape across the Austrian frontier. The work also presents an approximate figure for the number killed at Bleiburg field, immediately after capture. The third question which the work addresses is what happened to the units and refugees, after they were handed over, that is, after they were repatriated from Allied camps; what number perished in the numerous camps organized along the “way of the cross”, and how many dead lie in the numerous mass graves.

Key words: Bleiburg, “Way of the Cross”, Wartime and Postwar Deaths, Mass graves